

POLICIJSKO PRAVO U BOSNI I HERCEGOVINI

POLICE LAW IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Izvorni znanstveni članak

*Enes Bezdrob, MA**

Sažetak

Svaka država, pa prema tome i Bosna i Hercegovina, isključivo putem svojih organa obezbjeđuje vladavinu prava i pravедnosti. Ustavno-pravni okvir u Bosni i Hercegovini u ovom pogledu daje policiji i drugim organima države, ovlaštenja, ali sa orijentacijom na precizno definisanje njenih zadataka u cilju zaštite osnovnih prava i sloboda građana. Policija i građani su upućeni na regulativna pravila, na pravne norme. Otud opredjeljenje da u radu analiziramo policijsko pravo koje je predet rada. Policijsko pravo predstavlja skup opštih pravnih normi kojima se uređuje sigurnost države i građana koji u njoj žive i s tim u vezi i organizacija, djelatnost i kontrola policije, izuzev opštih pravnih normi koje se jednako odnose i na policiju i na druge organe državne uprave, koje za svoj predmet imaju druge pojedine pravne grane u našem pravnom sistemu. U radu smo koristili kvalitativni istraživački pristup sa fokusoma na primjenu tehnike desk metode i historijske metode. Kao zaključak možemo reći da sam koncept policijskog djelovanja mora imati osjećaj za prioritete i mora se osjećati odgovornim da svoju moć ispoljava samo u onim prilikama kada je to neophodno radi obezbjeđenja zahtijevanog nivoa sigurnosti.

Ključne riječi: policijsko pravo, zakoni, ovlaštenja, demokratija, građani, prisila, država.

Abstract

Every state, as well as Bosnia and Herzegovina, exclusively through its organs, ensures the rule of law and justice. Constitutional and legal framework in Bosnia and Herzegovina, in this sense, gives the police and

** Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, kontakt: Enes.Bezdrob@vm.gov.ba*

other state organs, authorization, but mostly oriented on precise defining of her tasks for the purpose of protection of basic rights and liberty of citizens. Police and citizens are informed about regulatory rules, about legal norms. Hence, the commitment to analyze the police law which is the subject of this paper. Police law represents the set of general legal norms which are used to regulate the safety of the state and of the citizens that live in it, and in regard to it organization, activities and control of the police, except of general legal norms which are equally related to police and other state organs, which have other particular legal branches within our legal system as their subject matter. In the paper, we used qualitative research approach with focus on application of desk method technique and historical method. As a conclusion we can say that the concept of police action has to have feeling for priorities, and has to feel responsible to exercise power only in those circumstances when it is necessary in order to provide the required level of security.

Key words: police law, laws, authorities, democracy, citizens, compulsion, state.

1. UVOD

Potpuno je razumljivo da je sa razvojem pravne i kriminološke misli u svijetu, a i kod nas povremeno dolazilo do različitih podjela i mimoilaženja, odnosno do jedne intelektualne borbe za prestiž u prihvatanju pojedinih definisanja i tumačenja određenih pojava koje su predmet istraživanja. U pogledu definisanja teorija o nastanku i razvoju policije kao centralnog segmenta izučavanja policijskog prava, literatura nam ukazuje na to da sami korijen riječi nalazimo u grčkoj riječi „politeuein“. „*Politeuein*“, znači *biti građanin ili učestvovati u političkim aktivnostima* i „*polis*“ što znači *grad ili država*. Ova definicija naglašava važnost, još u to doba, pojedinca, političkog učestvovanja, te države ili vlade. (Roberg, Crank, Kuykendall, Sherman, 2004.).

Sa istorijskog stajališta analiza teorijskih izučavanja razvoja policije ukazuju da se riječ „police“ pojavila prvi put u francuskom jeziku 1250. godine, a veće značenje dobija tek početkom XVII vijeka. Prema nekim izvorima u XIV vijeku kralj Karlo V je cjelokupnu administraciju koja se bavila opštim stvarima nazivao dobrom policijom, dok u XVI vijeku, riječ „policija“ dobiva značenje održavanja javnog reda (Masleša, 1999; 17 i

Miletić, 2003, 57). Dugo vremena postoje mnoge teorije o nastanku policije. Pod pojmom policije se u najširem smislu riječi podrazumijeva sistem posebnih tijela unutrašnje uprave koja u obavljanju poslova raspoložu institucionalnom prinudom. U objektivnom smislu policija je određena garantivnom (zaštitnom) funkcijom prema javnom poretku i ustrojem koji omogućava da se zaštitna funkcija policije prinudno ostvari. (Modli, Korajlić, „Kriminalistički rječnik“, 2002; 455). U svom djelu „Policija i društvo“ Roberg, R., Crank, J., Kuykendall, J., i Sherman, W.L. (2004.), pozivaju se na više autora (Lane, 1967; Johnson, 1981; Cooper, 1975; i Mokkonen, 1981.) i navode četiri osnovne teorije o nastanku policije, i to:

1. teorija o kontroli nereda,
2. teorija o kontroli kriminala,
3. teorija o kontroli klasnih sukoba i
4. teorija o urbanoj disperziji.

Naravno da mnogi autori ističu dokaze koji idu u prilog svojim teorijama, međutim nijedna teorija nije u potpunosti zadovoljavajuća, odnosno, drugim primjerima može se osporavati. Na primjer, u nekim gradovima jeste dolazilo do velikih nereda, prije uspostave novih policijskih uprava, ali u mnogim gradovima to nije bio slučaj.

2. RAZVOJ POLICIJE KROZ ISTORIJU

Istorija policije pokazuje da je ona zaista jedna od najstarijih službi u jednom društvu, odnosno državi. Kada se govori o policiji kao elementarnom obliku društvene kontrole, naučnici često vole istaći da je policija starija i od same države.

U teorijama se uvijek ističu najstariji primjeri rada policije, kao održavanje reda i mira unutar plemena u kojima porodica, sekta ili pleme primjenjuju svoja neformalna i običajna pravila, odnosno norme ponašanja. Ponašanje pojedinca koje je odstupalo od normi često je bilo brutalno kažnjavano, npr. odsijecanjem ruke zbog krađe ili žigosanjem usijanim željezom na čelu ili drugim dijelovima tijela počinocima krivičnih djela. U suštini svaki član grupe imao je neko ovlaštenje da primijeni običajna

pravila.* U antičkom vremenu, sam način održavanja reda i mira unutar plemena, počeo se mijenjati nastankom Rima i gradova-polisa u Grčkoj. Do 594. godine p.n.e. u Grčkoj i 3. vijeka p.n.e. u Rimu, održavanje reda i mira, bila je odgovornost imenovanih sudija, tj. privatnih lica koja za to nisu bila plaćena. Prvi plaćeni službenici za održavanje reda, mira i sigurnosti bili su *praefectus urbi*, funkcija koja je nastala u Rimu oko 27. godine p.n.e. U 6. godini nove ere, Rim je već imao veliku državnu policiju koja je patrolirala ulicama danju i noću. Osnovne policijske funkcije u antičko doba bile su u rukama vladalaca, vojske i vojnih starješina, kao i robovlasnika.

Nakon pada Rimskog carstva na evropskom kontinentu je preovladavala anarhija sve do 12. i 13. vijeka, kada su kraljevi preuzeli odgovornost za provođenje zakona, što je podrazumijevalo pojačan rad tzv. *noćnih straža*, sastavljenih od grupa građana koji su tokom noći patrolirali ulicama u cilju sprečavanja požara, krivičnih djela i drugih problema, a ujedno su imenovali pojedince koji su provodili istrage i ubirali poreze. U nekim zemljama, poput Francuske bile su organizovane i konjičke patrole.

Početak 12. vijeka, u Engleskoj, kralj je počeo imenovati *šerife* koji su izricali novčane i druge kazne i koji su preuzeli nadziranje javnog reda i mira, a taj sistem potrajao je vijekovima, a zasnovan je bio na grupisanju deset porodica ili deset grupa po deset porodica. Vremenom su polako te zajednice prerasle u *župe*, a nekoliko stotina takvih zajednica postale su poznate kao grofovije. Danas je područje takvih zajednica slično okrugu. U ovom sistemu grupe muškaraca koji su stariji od petnaest godina nazivale su se *posse comitatus* i bile su zadužene za progon odbjeglih kriminalaca. Westminsteri statut je 1285. godine propisao da svaka župa mora imenovati dva redara koji su pomagali šerifu i oni su ispitivali prestupe, uručivali sudske pozive i naloge, vodili evidencije o zatvorenim i nadzirali rad noćnih straža. Krajem 13. vijeka u Engleskoj je otvoren Ured sudije za prekršaje. Okružni šerif bio je zadužen za održavanje reda i mira u okrugu, a pomagao mu je sudija za prekršaje kojem su pomagali redari.

* Zavisno od pravnih tradicija, u bliskoj prošlosti, a i danas imamo slučajeve brutalnog kažnjavanja. Najbolji primjer je slučaj Amine Lavall u Nigeriji, 2003. godine, gdje je imenovana bila osuđena na kamenovanje do smrti zbog sumnje da je, iako se razvela od muža, ostala trudna i rodila dijete van braka. Poslije brojnih intervencija i uzbuđenja svjetske javnosti, na kraju je oslobođena, zahvaljujući mišljenju iz šerijatske pravne tradicije, koje propisuje mogućnost tzv. uspavanog embriona, odnosno po tom zapisu, moguće je da plod u ženi stoji i do pet godina, i da se tek onda rodi dijete.

Ovakav sistem bio je temelj za razvijanje i provođenje zakona i ostao je u funkciji do 19. vijeka. Svi ovi angažovani ljudi, izuzev šerifa, svoj posao obavljali su dobrovoljno, njihov posao nije bio popularan i česti su bili slučajevi da oni plaćaju drugim licima da umjesto njih obavljaju ove poslove, a ovi zamjenski policajci, uglavnom zbog neobrazovanosti ili starosti, nisu bili puno efikasni. Sve ovo je stvaralo dosta lošu sliku o policiji u očima sredine.

Krajem 19. vijeka hiljade porodica, u eri industrijalizacije, počelo se preseljavati u novoizgrađene gradove u potrazi za poslom i boljim životom. Način života se počeo naglo mijenjati i došlo je do velikih društvenih nemira. Postojeći sistem za provođenje zakona, a prvenstveno sudije za prekršaje i redari nisu mogli adekvatno odgovoriti na sve probleme koji su bili rezultat društveno-ekonomskih promjena. Kriminalci u Londonu nisu se morali pribojavati ovakvog sistema za provođenje zakona i slobodno su počeli operisati slabo zaštićenim ulicama. Potencijalne žrtve kriminaliteta, ukoliko su bili dobrostojeći, angažovali su kao zaštitu svoje sluge i pratioce i to je bilo nešto slično tjelohraniteljima ili privatnoj zaštitarskoj službi. Siromašniji građani nisu mogli sebi priuštiti takvu vrstu zaštite i obično, u slučaju da su bili žrtve krivičnog djela, morali su angažovati nekog pojedinca da uhvati kriminalca. Najčešće su to bili redari koji su pokušavali da za određenu naknadu povrate dio ili cjelokupnu ukradenu imovinu i često bi, umjesto novčane naknade, zadržavali dio te ukradene imovine. U suštini ih uopšte nije zanimalo hapšenje i zakonsko gonjenje kriminalaca.

Ovakvo stanje je postepeno dovelo do velikog nezadovoljstva i još većeg kriminala, pa je tadašnji britanski ministar unutrašnjih poslova Sir Robert Peel, kritikujući slab kvalitet rada ovakve policije, pomogao da se 1829. godine usvoji Zakon o poboljšanju kvaliteta rada policije u Londonu i oko njega. Ovaj zakon je bio prvi korak u organizovanju prve moderne policije. Za uspostavu nove policije bili su zaduženi Charles Rowan i Richard Mayne koji su željeli izabrati najsposobnije ljude i formirati policiju na vojnim principima, što je opet dovelo do velikog otpora u javnosti. Britanci su se pribojavali zloupotrebe ovlaštenja i uspostavljanja tajne policije, koja je već postojala u Francuskoj, navodeći primjer ograničenja ljudskih sloboda. Obzirom da su ova dvojica bili vrlo revnosni i restriktivni prilikom odabira ljudi i pravila ponašanja, vremenom su građani počeli prihvatati nove snage. Ovaj sistem rada policije postao je primjer cijeloz

Engleskoj, a pojedini autori tvrde da je u određenoj mjeri postao primjer i Sjedinjenim Američkim Državama (President's Commission, 1967: 3-5).

Engleski naseljenici su svojim dolaskom u 17. i 18 vijeku, sistem održavanja reda i mira, sa šerifom, sudijom za prekršaje, redarima i noćnim stražama, prenijeli i u Ameriku. Vremenom je odgovornost za provođenje zakona postepeno prešla sa građana-dobrovoljaca na plaćene profesionalce, kao posljedica nastojanja sve kompleksnijeg i bogatijeg društva da ovlada okolinom i nosi se sa svim problemima koji su nastajali u takvom društvu.

Početak 19. vijeka, većina velikih gradova u SAD-u je uvidjela da je postojeći sistem neadekvatan i počele su se prvo osnivati plaćene policije koje su red i mir osiguravali danju, a onda su se počele udruživati sa noćnom stražom i to je dovelo do formiranja moderne integrisane policije koja je radila i danju i noću. Policijske uprave počele su se osnivati redom u svim većim gradovima, pa je u Bostonu osnovana 1837. godine, u New Yorku 1844. godine i Philadelphiji 1854. godine, i one su bile zasnovane na Peelovom modelu londonske policije, koji je u svojoj doktrini isticao prvo prevenciju, a onda tek hapšenje i gonjenje. Prevencija se postizala odgovarajućim i namjenskim rasporedom policajaca u zajednici kako bi se spriječavala krivična djela, te kako bi se što brže moglo intervenirati ukoliko djelo bude počinjeno. Tek poslije toga se insistiralo na hapšenju, privođenju i gonjenju, jer su ti postupci u to vrijeme bili vezani sa tajnovitošću, prevarama, huškanjem i korupcijom.

Ovakav model je pretpostavljao dosta složenu i rigoroznu strukturu baziranu na vojnim principima, vrlo strogim pravilima ponašanja i jasnim metodama rukovođenja. Sedamdesetih godina 19. vijeka većina gradova je imala formirane policijske uprave, čak i ako je i njima u početku bila uposlena samo jedna osoba. U ruralnim područjima okružni šerif je bio najuticajniji službenik za provođenje zakona. Postojao je još jedan vrlo interesantan oblik čuvanja javnog reda i mira, kojem se pogotovo u 19. vijeku pridavao veliki značaj, a to su bile privatne organizirane grupe, poznate pod nazivom Vigilanti. Naziv potiče od španske riječi „vigilante“ i znači čuvar ili stražar. Oni se mogu definisati kao dobrovoljna organizacija muškaraca (iako je ponegdje bilo i žena), koji su reagovali na stvarne i zamišljene prijetnje sigurnosti i štitili svoju imovinu ili tražili osvetu. Djelovanje vigilanata uključivalo je osiguravanje propisanog sudskog procesa pojedincima osumnjičenim za krivično djelo, ali i vlastite arbitražne,

diskriminacione aktivnosti i brutalne egzekucije i osvete. Tada se javlja i termin linčovanje, a on je bio prvobitno korišten za javno bičevanje koje je vršio poručnik Lynch, vođa vigilanata u Virginiji. Ovaj pojam je kasnije postao sinonim za vješanja i ostao je opštepoznat termin u svijetu.

U državama na jugu SAD-a, između 1882. i 1951. godine, neorganizirane mase linčovale su oko 4.700 ljudi, a to je bio vid djelovanja vigilanata. Većina žrtava su, naravno, bili crnci (Karmen, 1983., str. 1616-1618). Vrlo je interesantno da ovakvi pokreti postoje i danas u jednoj demokratskoj zemlji kao što su Sjedinjene Američke Države. Primjer ovakvog pokreta su Guardian Angels (Anđeli čuvari), koji je osnovan 70-tih godina 20. vijeka i proširio se na više od 60 gradova, a okuplja tinejdžere i mladiće koji se organizuju u policijske patrole na ulicama u gradovima sa visokom stopom nasilja i kriminala (Berg, 1992., str. 225). U početku, policija nije prihvatila Guardian Angels, međutim vremenom se počela razvijati saradnja između njih. Svako organizirano djelovanje građana ili pojedinaca koje je usmjereno protiv kriminala, ukoliko im državne službe za provođenje zakona ne zabranjuju rad, mogu se smatrati vigilantima. Ti pokreti su danas mnogo manje nasilni nego ranije, jer su i policija, a pogotovo građani, mnogo manje spremni da prihvate i tolerišu nasilna ponašanja. Činjenica je da policija često saraduje sa pokretima građana za provođenje zakona, kao što je slučaj sa Guardian Angels, iako je prema većini autora sam pojam vigilanti vezan za nasilje mase, neprikladne načine osvete i kažnjavanja nedužnih ljudi.

3. FUNKCIJE POLICIJE

Iako postoje brojna mišljenja o osnovnim funkcijama policije, preovladava mišljenje o četiri njene temeljne funkcije u savremenom društvu (Miletić, 2003., 66-88), a to su:

1. *upravna funkcija,*
2. *krivična funkcija,*
3. *prekršajna funkcija i*
4. *normativna funkcija.*

Upravnu funkciju policija ostvaruje vršenjem upravne aktivnosti, grupe upravnih poslova iz svog, zakonom utvrđenog, djelokruga i nadležnosti.

Krivičnu funkciju policija ostvaruje vršenjem krivičnih aktivnosti, prevencijom i suzbijanjem kriminalnih aktivnosti počinitelaca krivičnih djela.

Prekršajnu funkciju policija ostvaruje vršenjem poslova koji se odnose na sprečavanje prekršaja, otkrivanje prekršaja i podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, te na kažnjavanje za određene prekršaje iz svih oblasti sigurnosti, te s tim u vezi i na pronalaženje i privođenje počinitelaca ovih prekršaja.

Normativnu funkciju policija ostvaruje na način da vršenjem poslova iz svog djelokruga, odnosno provođenjem policijskih propisa, iste ujedno i tumači, te ispituje njihovu efikasnost u praksi. Naime, policija u praksi dolazi u priliku da provjeri da li se ostvaruju ciljevi zbog kojih su norme donijete, kakva je uloga tih normi, da li su odgovarajuće, da li ih treba mijenjati i u kom smislu.

U praksi vrlo često dolazi do preplitanja sadržaja pojedinih funkcija policije jer određene radnje i postupci policije mogu u isto vrijeme biti upravnog, prekršajnog, krivičnog, pa i normativnog karaktera. Pored navedenih funkcija, policija istovremeno obavlja i mnoge druge pravne poslove, kao što su radno-pravni, imovinsko-pravni, materijalno-finasijski i drugi poslovi koji opet ne spadaju niti pod jednu od navedenih funkcija policije. Ovi poslovi nisu direktno usmjereni na oblast sigurnosti, jer se njima direktno ne ostvaruje sigurnost države i njenih građana, pa se oni nazivaju pratećim poslovima policije.

Aktivnosti i postupci policije jednim dijelom su uvijek određeni vrstom države čiji je ona dio. U nekoj totalitarnoj državi vlast uživa samo jedna osoba, mali broj pojedinaca ili jedna politička partija. Uopšte, cilj uspostavljenih zakona i politike koja kontrolira sve aspekte života je da zadovolje interese onih koji su na vlasti – društveni sistem odražava se direktno na račun slobode pojedinca.

Demokratske države zasnivaju se na ideji o „učesću građana kojima se upravlja“. Članovi demokratske zajednice direktno učestvuju u donošenju zakona ili biraju svoje predstavnike koji će u njihovo ime učestvovati u donošenju i sprovođenju zakona (Roberg, Crank, Kuykendall, Sherman, „Policija i društvo“, 2004.).

4. POLICIJA I GRAĐANI

Osnovni koncept koji ustvari predstavlja jedan od prvih zahtjeva savremenog društva jeste da su građani centralne figure ostvarivanja svih oblika sigurnosti, a time i djelatnosti policije. U skladu sa ustavnim načelima demokratskih uređenja država, što je slučaj naravno i kod nas, svi građani imaju jednaku zaštitu pred državnim i drugim organima, što znači i pred policijskim organima. Jedna od temeljnih dužnosti policije je upravo zaštita života, te lične i imovinske sigurnosti građana. U tom smislu policija treba da predstavlja servis koji treba da služi interesima i potrebama građana, na prvom mjestu u kontekstu njihove sigurnosti, osiguravanja javnog reda i mira, smanjenje i sprečavanje kriminaliteta i sl.

U posljednje vrijeme, a kao potreba i posljedica zahtjeva za poboljšanjem kvaliteta odnosa između policije i građana, kao i za potrebama efikasnijeg rada policije, posebno se naglašava koncept tzv. „rada policije u zajednici“. Ovaj koncept prema Championu i Rushu (2003:3) trebalo bi da rezultira:

1. poboljšanjem odnosa između policije i građana,
2. većom sigurnošću građana u zajednici po svim vidovima nesigurnosti,
3. optimizacijom tehnika suzbijanja i sprečavanja kriminaliteta,
4. opštom reafirmacijom koncepta građana u zajednici i
5. jačanjem policijske i kvazipolicijske uloge građana.

Iako se naglašava da je ovaj koncept novijeg datuma, u daljem izlaganju, potvrdiće se da je ovaj koncept na prostoru Bosne i Hercegovine apsolutno postojao, u pogledu potpune vezanosti građana i policije, mnogo prije, ali je diskutabilan (u teoriji), bio ideološki predznak bivše države u okviru koje je policija djelovala.

5. POLICIJSKI POSLOVI

Poslovi i zadaci policije u svakom demokratskom i parlamentarnom društvu definišu se zakonima, kao i pripadajućim podzakonskim aktima, koji bliže uređuju materiju i postupke, gdje se po pravilu policija definiše kao javna služba Ministarstva unutrašnjih poslova koja obavlja sve poslove propisane tim zakonima. U prvom redu, građanima se pruža zaštita njihovih

osnovnih, Ustavom zagarantovanih, ljudskih prava i sloboda, kao i zaštita drugih ljudskih i društvenih vrijednosti u skladu sa zakonima. Savremeni zakoni o policiji u modernim društvima uvijek utvrđuju policijske poslove, a to su:

- zaštita života čovjeka,
- zaštita osnovnih prava čovjeka,
- zaštita sigurnosti čovjeka,
- zaštita nepovredivosti osobe,
- zaštita imovine,
- sprečavanje, otkrivanje i razjašnjavanje krivičnih djela i prekršaja,
- traganje za izvršiocima krivičnih djela i njihovo dovođenje nadležnim tijelima,
- nadzor i upravljanje sigurnošću saobraćaja,
- poslovi sa strancima,
- nadzor i osiguranje državne granice,
- i drugi poslovi određeni zakonom.

6. ORGANIZACIJA POLICIJE

U svim modernim društvima građanima je na raspolaganju tzv. temeljna policija ili uniformisana policija koju oni doživljavaju kao državu i to prvenstveno kroz interakcije iz domena lokalnih policijskih uprava, koje se uvijek konstituišu na nivou opštine, odnosno lokalne zajednice. Pored njih egzistira i neuniformisana policija, koja se bavi poslovima sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela, kao i drugim poslovima iz njihove nadležnosti. Kada se radi o većim prostorima opština ili o složenijoj sigurnosnoj situaciji, država organizuje i policijske stanice koje su sastavni dijelovi policijskih uprava. Policijskom upravom rukovodi načelnik policijske uprave. U obavljanju policijskih poslova, Policijska uprava na svom području obavlja niz zadataka iz domena javne sigurnosti, od kojih su najvažniji :

- da prati stanje sigurnosti javnog reda i mira,
- da prati i analizira stanje i kretanje kriminaliteta,
- da organizuje, usmjerava, usklađuje i nadzire rad policijskih stanica,
- da direktno učestvuje u svim složenijim poslovima rada policijskih stanica,
- da preduzima sve mjere radi zaštite građana, određenih osoba i objekata,

- da djeluju pravično, u skladu sa zakonom i svojim ovlaštenjima.

U obavljanju svih ovih poslova, policijski službenici moraju poštovati ljudska prava i slobode svih, bez obzira na razlike u nacionalnosti, rasi, boji kože, vjerskom ili političkom opredjeljenju, obrazovanju, društvenom položaju i sl. Oni djeluju s javnim ovlaštenjima koje proizilaze iz njegovog službenog položaja i uvijek moraju djelovati pravično, pridržavajući se svih pravila službe. Policijski službenik nikada ne smije tražiti za sebe ili nekog drugog privilegije ili druge prednosti u odnosu na ostale građane uz obavezu da se suprotstavi svakom obliku podmićivanja, korupcije i sl. U svakoj situaciji, policijski službenik mora čuvati svoj ugled i ugled policijske službe, ličnim primjerom mora ispoljavati poštovanje dobrih običaja i slijediti etička načela službe. Pri obavljanju svih svojih poslova, on mora reagovati odlučno i obazrivo i ne smije poduzimati radnje koje mogu štetiti njegovoj časti i ugledu, kao i časti i ugledu građana i ne smije svojim radnjama podrivati povjerenje građana.

U uslovima specifičnog uređenja naše države, a u cilju zadovoljenja interesa i potreba građana s aspekta opšte sigurnosti, konstituisan je i specifičan sistem policijskog organizovanja, koji podrazumijeva opštinske policijske uprave sa svojim policijskim stanicama koje su sastavu Kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova. Na nivou entiteta u okviru ministarstava unutrašnjih poslova, takođe se policijski poslovi obavljaju kroz uprave policije, dok na državnom nivou, u okviru Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine, kao upravne organizacije djeluju policijske agencije, i to:

1. *Granična policija,*
2. *Agencija za istrage i zaštitu (SIPA),*
3. *Direkcija za koordinaciju policijskih tijela,*
4. *Agencija za forenziku,*
5. *Agencija za školovanje i obuku kadrova,*
6. *Agencija za podršku i logistiku.*

7. SPECIFIČNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina kao država, opterećena je brojnim političkim, društveno-ekonomskim, socijalnim, istorijskim i organizacionim problemima, koji se reflektuju direktno i na policijsko pravo, odnosno na

organizaciju i efikasnost policijskih organa i shodno tome i na ciljeve i rezultate koje želimo postići, jer želimo da funkcionišemo kao moderno društvo. Država, čija je kompletna infrastruktura uništena nemilosrdnim ratom, poznata kao prirodni raj na planeti, sa svim svojim prirodnim bogatstvima, još uvijek liječi rane iz nedavne prošlosti i tavori u nekom tamnom uglu u dvorištu evropskih modernih društava.

Postoji, po mom mišljenju, nekoliko razloga zašto se sa svim svojim resursima i ljudskim kapacitetima ne može još uvijek izdići iznad sivila koje vlada u našem društvu. Neki od njih su:

1. Ratom razorena zemlja, odnosno njena kompletna infrastruktura,
2. Nepostojanje konzistentnosti kada je u pitanju državna politika,
3. Nedovoljna ekonomska razvijenost naše zemlje,
4. Problemi tranzicije,
5. Prisutnost korupcije u velikom obimu u svim segmentima društva i
6. Nemogućnost i nesposobnost provođenja reforme javne uprave.

Kada govorimo o policijskom pravu kao i organizaciji policijske službe u Bosni i Hercegovini, onda se uvijek imaju u vidu dva vremenska perioda. Prvi je period od završetka Drugog svjetskog rata, kada je konstituisana, prvo Federativna Narodna Republika Jugoslavija, a onda Ustavom iz 1963. godine, izmjenjen naziv u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Taj period je bio do izbijanja ratnih sukoba širom zemlje, a drugi period je poslije završetka ratnih sukoba, koji su okončani Dejtonskim okvirnim sporazumom o miru i Ustavom Bosne i Hercegovine kao četvrtim Aneksom tog Sporazuma.

U posljednje vrijeme mnogi autori nalaze odgovore primjenom tvrdnji mnogih teorija, kojima objašnjavaju stanje u postsocijalističkim, tranzicijskim državama u kojima se kapitalizam ustvari doživljava u njegovom iskrivljenom obliku, što je nedovoljno i jednostrano, jer ako pogledamo neka istraživanja i radove, možemo zaključiti da neka mjerenja i istraživanja pokazuju potpuno druge vrijednosti i tendencije u Bosni i Hercegovini u odnosu na druge države regije. Osnovna činjenica, koju mnogi nekako žele da zaobiđu ili zaborave, jeste da je Bosna i Hercegovina ratom razorena i uništena zemlja u svakom pogledu, i to ne samo u ekonomsko-materijalnom ili ekonomskom-političkom smislu. Rat je uništio sve temeljne vrijednosti ove države, i pojedinačno, njenih građana, počevši od

materijalnih vrijednosti, koje se kasnije u tranzicijskom periodu nikada više nisu izgradile, ali je uništen sistem društvenih, ljudskih vrijednosti, poništen je uticaj svih struktura i faktora u socijalnom sistemu, poremećen je u potpunosti sistem moralnih vrijednosti, nekonzistentna dnevno-populistička politika nije nikada izgradila nijedan preduslov za potpuno funkcionisanje nijednog dijela države, a stanje „letargije“ i neizvjesnosti dovodi do takvog psihološkog kolektivnog i pojedinačnog stanja, da se ustvari reagovanje i države, odnosno državnih organa, a i građana, potpuno razlikuje od reakcija u regionu. Naime, u svojoj nemoći i neznanju, kompletno društvo Bosne i Hercegovine, uglavnom ovaj psihološki pritisak na pojedinca, građana, koristi kao objašnjenje, rekao bih, kao izgovor na mnoga kriminalna djelovanja, što naravno dalje dovodi do opšteg pada nivoa sigurnosti u društvu, daljeg djelovanja na subjektivne osjećaje pojedinaca, a i urušavanje svih vrijednosti ovog još neizgrađenog društva. Jedan od uzroka kriminaliteta i u Bosni i Hercegovini jeste relativna deprivacija ili relativna depriviranost, koja podrazumijeva sve slojeve u našem društvu. Relativna deprivacija je ustvari stanje pojedinca-građana ili društvene grupe koji subjektivno sebe doživljavaju kao nepravedno zapostavljene u odnosu na ostale za koje smatraju da imaju iste ili slične karakteristike (Lea i Young, 1996, str.136).

Naime, prije ratnih dešavanja, u našoj državi je bio potpuno drugačiji sistem, sa pozitivnom stopom zapošljavanja, stabilnom socijalnom organizacijom, čvrstom i uređenom porodičnom strukturom i naglašenim zajedničkim vrijednostima, a sve to je bilo utemeljeno jakom sigurnosnom mrežom državnih aparata koji su bili sinonim socijalne države. Sada je poslije rata, sve to nestalo i zamijenjeno jednom tužnom stvarnošću nezaposlenosti, ekonomske i socijalne nesigurnosti, pokidanog porodičnog života i narušenih međuljudskih odnosa. Sistem materijalne, društvene i lične sigurnosti nestao je i zamijenjen sistemom nesigurnosti, neizvjesnosti i društvenom dezorganizacijom. Nepostojanje tržišta rada dovodi do nepostojanja mnogih kriterija i do jedne sveopšte isključenosti, što se direktno odražava na cijele porodice i njihovu okolinu. Za kratko vrijeme nestala je tzv. srednja klasa koja je bila nosilac društvenih vrijednosti (umjetnici, profesori, naučni radnici, glumci, prosvjetni i društveni radnici), a pojavile se jako vidljive klasne razlike s aspekta brzog bogaćenja pojedinaca

i određenih užih grupa. To su bili temelji relativne deprivacije pojedinaca i cijelih grupa građana u Bosni i Hercegovini.

Ekonomska depresija ima mnogo tumačenja i definicija, ali u slučaju našeg društva, ima direktan uticaj i motiv na kriminalne aktivnosti. Naime, nezaposlenost, nikakav materijalni položaj i opšta socijalna marginalizacija su u direktnoj vezi sa besposličarenjem, „gluvarenjem“, prepuštanjem „ulici“, padom tolerancije prema društvenim vrijednostima i nejednakostima. Nejednakost prihoda ja važan faktor koji može da utiče na stopu kriminaliteta, pogotovo u uslovima izražene nejednakosti, kada ljudi sa niskim prihodima žele usvojiti način života koji je karaktetističan za ljude sa visokim primanjima, naročito kada žive u urbaniziranim sredinama gdje vide mnoge blagodeti lagodnog života koje su na raspolaganju onima sa visokim životnim standardom.

Bosna i Hercegovina je zemlja za koju ne možemo reći da je visoko urbanizirana, a pojedini gradovi mogu biti sinonim za urbanizaciju, koji imaju svoje specifičnosti, što ću pokušati komentarisati. Kada se govori o uticajima životne sredine na stepen kriminaliteta, postoji jedno šarenilo na području naše države, koje bi mogli nazvati i specifičnost i ne izaziva dosta interesa, što nije opravdano. Naime, u pojedinim geografskim prostorima, koji se mogu nazvati „liminozni“ prostori, možemo razlikovati regije koje su mješavina različitog životnog prostora, pomiješane urbanog dizajna, različitih kultura i religija. To su npr. područje Posavine na sjeveru, područje Zapadne Hercegovine, područje sadašnjeg Unsko-sanskog kantona i područje Istočne Bosne. U tim regijama primjetan je jedan spoj različitih načina uređenja životne okoline, arhitektonskog dizajna, različitih kultura, pa čak i religija. Ako vršimo komparaciju visina stopa kriminaliteta, primjetićemo da je ona ovdje puno niža nego u centralnim dijelovima Bosne i Hercegovine, pogotovo ako se ima u vidu tzv. konvencionalni kriminalitet.

Objašnjenja za ovo mogli bi potražiti upravo u činjenici da građani na ovim prostorima žive uglavnom od svog rada, zanatstva, poljoprivrede, životna sredina im je tako i izgrađena, nije visoko urbanizirana, preovladavaju privatne, manje stambene kuće sa baštama, ogradama i odličnim pogledom na komšije i njihove privatne objekte, prisutne su primjese sličnih ili različitih kultura, a religijska pravila su poštovana, pogotovo u očuvanju opštih društvenih vrijednosti. U Bosni i Hercegovini, jednoj od republika u bivšoj Jugoslaviji, postojao je takođe vrlo uređen

sistem policije, koji je bio sinonim za sigurnost i ogledalo države kao socijalne kategorije, a takav policijski sistem bio je i široko prihvaćen od strane građana. Policijski službenici su bili vrlo omiljeni, imali su izuzetan interaktivan odnos sa građanima, veoma rigorozno, stručno i promišljeno se radilo na odabiru i obuci kadrova, tako da su rijetke bile primjedbe i žalbe građana na njihov rad, jer su dosta efikasno radili u okviru zakonskih ovlaštenja koji im je davao tadašnji važeći Zakon o unutrašnjim poslovima. Koncept „rada policije u zajednici“ koji forsiraju svi moderni autori u svijetu, već tada je bio potpuno primjenjen u radu policije na bosanskohercegovačkim prostorima. Naime, osnovni rad policije i to one temeljne (uniformisane) u policijskim stanicama odvijao se kroz pozornopatrolne sektore ili rejone, gdje je jedan policajac, kao vođa sektora, sam ili sa grupom policajaca, boravio na jednom malom području mjesne zajednice i svakodnevno ostvarivao punu saradnju sa stanovnicima. Tu su vršili poslove prevencije, nadziranja jedne male zajednice i vodili evidencije o svim bezbjednosno-interesantnim pojavama i pitanjima. Vođu sektora svi građani su na tom terenu poznavali, on je njih poznao, imao njihove brojeve telefona i znao mnoge informacije bitne za potpunu sigurnost. On je kroz obavljanje svog posla obavljao i policijske poslove i poslove socijalnog radnika, sa puno obzira, odlučnosti i pravičnosti, a mnogi moderni autori ističu ovakvu ulogu policije u konceptu rada policije u zajednici.

Međutim, tadašnja država je bila u svojoj biti socijalistička i za mnoge autore imala je potpuno drugi ideološki predznak, oni su voljeli isticati da je tadašnja policija „radila za državu, a u demokratskim društvima radi za građane“. Ove ocjene apsolutno ne stoje, pogotovo ne sa aspekta sigurnosti građana i koncepta policijskog rada, jer je taj policijski sistem osiguravao sigurnost života građana, njihove imovine i svih drugih društvenih vrijednosti. U tada važećim zakonskim propisima je postojalo nekoliko odredbi koje su išle na ruku ovim mišljenjima o „ideološkom predznaku“ rada tadašnje policije, a koje su bile plod tadašnjeg aktuelnog društvenopolitičkog uređenja naše države. Jedna od takvih odredbi je bio „verbalni delikt“ ili „javni neprijateljski istup“, koji su u Zakonu o prekršajima SR BiH i Krivičnom zakonu SR BiH, okarakterisani kao prekršaj odnosno krivično djelo.

Druga odredba je u Zakonu o unutrašnjim poslovima SR BiH, koji je inače bio dobra podloga za mnoge koncizne i jasne podzakonske akte i koji

je predviđao svojim famoznim članovima 111. i 111a. tzv. „moralno-političku podobnost“ i gdje je država na osnovu „utvrđene“ moralno-političke nepodobnosti mogla raskinuti radni odnos policijskom službeniku.

Ovi stavovi političke volje tadašnje države su zaista, iz današnje vremenske distance, bili diskutabilni, relativni, diskrecioni i predstavljali su odraz političkog momenta tadašnjeg uređenja. Ovakav sistem policijskog rada je temelj policijskog rada u zajednici, policijska organizacija je bila hijerarhijski ustrojena, jer je više policijskih uprava bilo uvezano u Centre službi bezbjednosti, a ovi svi centri uvezani pod okriljem jedinstvenog Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova SR BiH (kasnije Republičkog ministarstva unutrašnjih poslova SR BiH). Provođenjem policijskog prava, odnosno obavljanjem policijskih poslova, policijski službenici su imali zaista vidljive rezultate rada, a svi poslovi tada su bili normirani, odnosno mogli su se vrednovati, tako da su tadašnji policajci u svojim mjesečnim izvještajima, odnosno obračunima, taksativno mogli iskazati svoje rezultate rada, te su po tom osnovu primali platu, koja je poznavala tzv. „varijabilu“, pa su policajci sa većim rezultatima rada dobijali i određeni iznos varijabile, koja je iznosila do 30% mjesečne plate, dok se policajcima sa slabim rezultatima rada umanjivala plata za određeni iznos. To je bio dodatni stimulans za policajce koji su svojim radom mogli ostvarivati sasvim pristojna primanja.

Provođenjem Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji je donesen 1995. godine, napravljena je asimetrija u hijerarhiji i organizaciji policijskih poslova. I danas je temeljna organizacija Policijska stanica u okviru Policijske uprave, a Policijske uprave su u sastavu Kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova. Deset kantonalnih ministarstava imaju svi svoje policijske zakone o unutrašnjim poslovima, zakone o policijskim službenicima, zakone o nošenju i držanju oružja i municije, i sl. Ova kantonalna ministarstva nemaju nikakvih hijerarhijskih veza prema Federalnom ministarstvu unutrašnjih poslova, oni vrše svoje poslove i zadatke određene zakonima, samostalno vrše odabir i školovanje kadrova, činovanja, imaju svi svoje neujednačene budžete koji su doveli do velikih razlika u visinama plata, kao i do različitog nivoa materijalno-tehničke opremljenosti i različitog nivoa obučenosti i osposobljenosti policajaca, zavisno od finansijskog stanja pojedinih kantona.

Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine djeluje Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, u okviru kojeg policijske poslove iz svog

djelokruga, vrše policajci Federalne uprave policije, koji osim neobavezujuće saradnje, nemaju nikakvih nadležnosti, koordinacije ili subordinacije prema kantonalnim ministarstvima. Kada se ima u vidu da i u Distriktu Brčko policija ima svoje zakone, onda se dobija jedan vrlo šaren konglomerat zakona, propisa i podzakonskih akata.

Na nivou države Bosne i Hercegovine, u okviru Ministarstva sigurnosti BiH, koje opet nema nikakvih nadležnosti kod obavljanja operativnih policijskih poslova, djeluju navedene policijske agencije. I ovdje je prisutna nedosljednost i želja za potpunom samostalnošću policijskih agencija, pa recimo pored postojanja Agencije za podršku i logistiku na državnom nivou, čiji su osnovni poslovi da vrše nabavku i opremanje državnih policijskih agencija (jedinstvene uniforme, oružje, municiju i ostalu svu materijalno-tehničku opremu), sve agencije i dalje sve nabavke vrše samostalno, nekoordinirano i nepotrebno.

U Republici Srpskoj je centraliziran sistem policijskih poslova. Jedinstvenim zakonom o unutrašnjim poslovima djeluje Ministarstvo unutrašnjih poslova RS u kojem policajci rade kroz šest Centara javne bezbjednosti (na teritorijalnom principu). Svi zakoni su jedinstveni, svi podzakonski akti su jedinstveni, a odabir kadrova, obuka, opremanje, plate i budžetska sredstva su centralizovana.

Sagledavajući stanje, nameće se zaključak da je obavljanje policijskih poslova u Bosni i Hercegovini potpuno asimetrično, neharmonično, nekoordinirano, bespotrebno opterećeno nedosljednošću u realizaciji državne vlasti. Dovoljno je reći da postoji 14 zakona iz svake oblasti. Svi podzakonski akti se multipliciraju jer se rade na osnovu zakonskih propisa i sve je 14 puta brojnije i brojnije.

Kada se svemu ovom još uključi, duboko ukorijenjena, politizacija u obavljanju policijskih poslova, razne vrste uticaja i pritisaka političkih moćnika, putem određivanja budžetskih sredstava, odabira policijskog kadra, miješanja u operativne poslove i zadatke, kontrole putem nezavisnih odbora i drugih odbora, onda se apsolutno javlja prijevka potreba za novim, kvalitetnijim, modernijim ustrojem policijskog sistema.

Područja Federacije BiH, kao i Republike Srpske, po svojoj veličini, nisu ništa veći od jedne grofovije ili okruga u Velikoj Britaniji ili jedne od saveznih država u Njemačkoj, te je stoga apsolutno nepotrebno ovakvo šarenilo u organizaciji policijskog prava. Ustav Bosne i Hercegovine, kao i

Ustavi entiteta to dozvoljavaju, ali isto tako i ne zabranjuju izvjesnu reorganizaciju i malo veću centralizaciju i hijerarhiju u organizaciji i obavljanju ovih poslova. Pogotovo je to prihvatljivo kada se imaju u vidu materijalno-finansijske mogućnosti nedovoljno razvijene zemlje, kakva je naša, politička nekonzistentnost i narastajuće nezadovoljstvo javnosti ovakvom organizacijom.

Ostvarenje svih funkcija policijskog prava o kojima se govorilo može se efikasno dešavati samo odmicanjem policijskog sistema od politizacije, usmjeravanjem u cilju zadovoljenja interesa svih građana i njihovih prava i sloboda. Za korjenitu promjenu i uspostavu moderne policijske organizacije potrebno je mnogo truda i posla, ali i mnogo više mudrog, korektnog političkog promišljanja, te zaboraviti partikularne političke interese i sitno politikanstvo.

Kada će se to desiti, to je teško predvidjeti, ali puno je bolje da političari mijenjaju situaciju koja je prisutna, nego da situacija mijenja političare.

8. ZAKLJUČAK

Evidentno je da je naše društvo opterećeno brojnim problemima, a ti problemi izazivaju dileme koje, zbog našeg specifičnog teritorijalno-političkog ustrojstva, naše domaće svakodnevne politike ne mogu riješiti. Oduvijek je i u teorijama i u praksi postojalo neslaganje o ulozi i organizaciji policije u demokratskom društvu. Prilikom ostvarivanja svih pomenutih funkcija policijskog prava, u praksi se uvijek javljaju dvije krajnje alternative:

- *prva alternativa je skoncentrisana na puno poštivanje pravila i propisa*
- *druga alternativa je usmjerenje prema potrebama i individualizaciji*

Prva alternativa predstavlja model rada policije u skladu sa zakonom (profesionalno, reformski), dok druga alternativa predstavlja model rada usmjeren u skladu sa vladajućom politikom. Model rada u skladu sa zakonom bazira se na činjenici da pravda nastaje konzistentnom primjenom zakona, procedura, te strategija rada policije. U idealnom slučaju ti zakoni, procedure, propisi i strategije su racionalni, pravični i neopterećeni bilo

kakvim predrasudama koje bi se kosile s osnovnim principima modernog društva.

Vizija policije koja djeluje u skladu sa važećom vladajućom politikom, prvenstveno služi interesima najuticajnijih osoba u društvu, koji se smatraju da su iznad zakona, dok se prema ostalima policija treba odnositi drukčije. Ovakav pristup vodi ka diskriminaciji i davanju prednosti određenim pojedincima. Ove polemike o radu policije naglašavaju i dugotrajne tenzije u demokratskim društvima, a to je u osnovi sukob vladavine prava ili vladavina politike nasuprot očekivanju sredine. U ovakvim uslovima, nezadovoljstvo javnosti dovodi do promjena, ali u pluralističkom društvu u kojem postoji sukob interesa građana i zahtjevi koje društvo postavlja pred vlast, do promjena dolazi jako sporo ili gotovo nikako. Zato se od onih koji pružaju usluge, a to je policija, očekuje da se prilagođavaju potrebama sredine.

U uslovima Bosne i Hercegovine to se mora uraditi tako da se ne daje nikakva prednost određenim pojedincima, grupama i sredinama u odnosu na druge. Kada će se to početi dešavati, zavisi od brzine promišljanja i svijesti vlasti o tome koliku bi cijenu mogli plaćati u budućnosti, jer budućnost nudi obećanja i propast, ona nudi neprikosnoveni napredak u tehnologiji, ali i društvene, ekonomske i socijalne probleme bez presedana.

Ključni prijedlog je jednostavan i dosta provodiv, a to je u suštini, utvrđivanje i donošenje harmoniziranih zakona i svih drugih propisa, jedinstvenih na nivou države i entiteta, znači ne više od jednog u svim oblastima policijskog prava kojima će se urediti oblast policijskog djelovanja, počevši od zajedničkog, ravnomjernog i unificiranog finansiranja, odabira kadrova, školovanja i obuke, materijalno-tehničkog opremanja (počevši od jedinstvenih uniformi sa državnim, entitetskim ili kantonalnim oznakama), specijalizacija, izjednačavanja plata, utvrđivanja nadležnosti i djelokruga rada svih policijskih organa i agencija i sl.

Prvi argument koji ide u prilog ovome jeste da se sva pitanja sigurnosti građana i zadovoljenje njihovih potreba, nikada ne mogu dijeliti po kantonima, županijama, jer smo, primjera radi odavno uveli jedinstvene registarske tablice na automobilima, a vožnja, odnosno upravljanje tim automobilima je različito od grada do grada, ili slučaj nabavke oružja, gdje građanin u Širokom brijegu može imati 12 cijevi, dugih i kratkih, a na Palama građanin ne može dobiti ni jedno oružje.

Zadovoljavanje potreba građana za sigurnošću, mora biti sinonim odnosa države prema njima, a to je provođenje policijskog prava i ti policajci moraju biti oslobođeni pritisaka i ucjena lokalnih moćnika koji žele da zauvijek budu centri političke moći.

LITERATURA

1. Berkeley, G. E., 1969. *The Democratic Policeman*, Boston: Beacon Press.
2. Champion, J. D., Rush, E.G., 2003. *Rad policije u zajednici: Office of Public Affairs Embassy of United States of America*, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.
3. Dedić, S., 2001. *Upravno pravo Bosne i Hercegovine*, Pravni fakultet, Bihać.
4. Ignjatović, Đ., 2008. *Kriminologija*, Pravni fakultet, Beograd.
5. Masleša, R., 1999. *Policija-organizacija i funkcionisanje u demokratskom društvu*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo.
6. Miletić, S., 2003. *Policijsko pravo*, Policijska akademija, Beograd.
7. Modly, D., Korajlić, N., 2002. *Kriminalistički rječnik*, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj.
8. Newman, O., 1972. *Defensible Space: Crime Prevention through urban design*, London: MacMillan.
9. Newman, O., 1976. *Design Guidelines for Creating Defensible Space*, National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, Law Enforcement Assistance Administration, Washington, DC: US Department of Justice.
10. Newman, O., 1996. *Creating Defensible Space*, Washington, DC: US Department for Housing and Urban Development.
11. Purišević, F., 2012. *Opći upravni postupak u Bosni i Hercegovini (Upravno procesno pravo-Prvi dio)*, Sarajevo.
12. Roberg, R., Crank, J., Kuykendall, J., Sherman, W. L., 2004. *Policija i društvo: Office of Public Affairs Embassy of United States of America*, Sarajevo.
13. Selimić, M., 2014. *Saradnja policijskih i pravosudnih organa u državama članicama EU, kao i sa trećim zemljama*. Sveučilište/Univerzitet Vitez i Asocijacija za informacione tehnologije. Edukator, izd. 2.,
14. Torres, D. A., 1987. *Handbook of State Police, Highway Patrol and Investy*